

Mertová, Petra

Příprava a realizace terénního výzkumu

In: Mertová, Petra. *Mezioborová praktická studia*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 126-139

ISBN 978-80-210-6986-2; ISBN 978-80-210-6989-3 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131182>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

9. PŘÍPRAVA A REALIZACE TERÉNNÍHO VÝZKUMU

Terénní etnografický výzkum je jedním ze způsobů získávání dat, postavený na specifických metodách práce mimo laboratoř. Data jsou shromážděna za účelem vědeckého posouzení teorií a hypotéz. Data jsou zpracována do vědecky koncipovaného výstupu (článku, zprávy, publikace apod.). Cílem každého vědeckého poznání je nejen získání faktů, ale také ověření teorie a vytvoření teorie nové. K těmto cílům můžeme použít řadu metod, pro které jsou příznačné systematičnost a organizovanost.

Formy výzkumu:

orientačně rekognoskační = předvýzkum

stacionární = dlouhodobý pobyt

přerušovaný = krátkodobá návštěva v terénu

návratný = snaha o zachycení změn za určitou dobu

experimentální = např. pro ověření nějakého technologického postupu

pilotovaný výzkum = využívá více informátorů

Metody a cíle vědeckého poznání

Vědecký postup výzkumu se uskutečňuje ve třech krocích: **popis – predikce – explance**. V prvním kroku musíme zjistit, jaké prvky k výzkumu náleží a čím jsou charakteristické. Druhý krok (predikce) je vlastně předpověď či odhad. Zajímáme se o to, jak spolu dva či více jevů souvisí. Třetím krokem je již vysvětlení. Odpovídáme na otázky, jak, proč, kdy atd. spolu dva jevy/okolnosti souvisí apod.

Design výzkumu

Design výzkumu znamená rámcové uspořádání nebo plán výzkumu. Navrhujeme-li design našeho výzkumu, znamená to, že přemýšlíme o základních podmínkách, ve kterých se bude realizovat. Design tedy není totožný ani s metodami sběru dat ani s analýzou dat. V logice výzkumného postupu má volba designu místo hned za volbou výzkumného problému. Nejprve zvolíme, co a proč budeme zkoumat, a následně plánujeme, jak to uděláme.

V sociálních vědách existuje řada designů, které jsou svým způsobem zavedené – to znamená, že se pro ně užívá určité ustálené označení, hlásí se k nim určitý okruh autorů a existují metodologické publikace, které je popisují. Mezi tyto designy patří například

etnografie, biografie, zakotvená teorie, případová studie, akční výzkum, evaluační studie. Kromě toho si řada výzkumníků pro účely svého šetření vytváří ad hoc vlastní výzkumný design, nepoužije tedy žádný z předem připravených balíčků postupů, ačkoli se jimi může inspirovat. Takový přístup, spočívající v autorském zkombinování metod sběru dat a analytických technik, bývá označován jako pragmatický.

Sociologický výzkum se snaží popsat, vysvětlit či předpovědět sociální život jedinců, skupin a společností. K tomu je užívána celá řada metod, které můžeme zjednodušeně rozdělit na kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní výzkum se zaměřuje na populaci. Snaží se o reprezentativnost, má vypovídat o tom, jak je nějaký znak zastoupen v populaci, nebo jaký postoj je možné u populace najít. Nejčastěji, ne však nutně, užívá metody dotazníkového šetření či standardizovaných rozhovorů a kvantitativní analýzy textů. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na objekt. Nepopisuje zákonitosti, ale snaží se nacházet vztahy mezi kategoriemi. Nejčastěji, ale ne nutně, užívá metody focus groups, nestandardizované pozorování, hloubkový rozhovor a analýzu textů.

Antropologie je věda zabývající se člověkem, lidskými společnostmi, kulturami a lidstvem vůbec. Patří mezi vědy holistické – snaží se vytvořit celkový obraz člověka, zabývá se všemi lidmi ve všech dobách a zároveň také všemi rozměry lidství. Od anatomie se liší důrazem na funkční souvislosti a vývoj, od sociologie důrazem na jednotlivého člověka a snahou porozumět jeho náhledům, od etnografie snahou o zobecnění a postižení společného.

Antropologie se tradičně dělí na dvě základní oblasti bádání se stejným předmětem, ale odlišnými metodami: fyzická antropologie a kulturní a sociální antropologie. Podle dělení inspirované Franzem Boasem patří do obecné antropologie fyzická či biologická antropologie, jež studuje lidské tělo, jeho vývoj a genetiku; Kulturní a sociální antropologie zkoumá lidské společnosti a kultury a jejich rozmanité projevy s důrazem na přímé pozorování a terénní výzkumy; Lingvistická antropologie či sociolingvistika, čili studium vývoje jazyka a jeho společenských rolí; Archeologie, která zkoumá hmotné pozůstatky starých kultur.

Kulturní a sociální antropologie chce zkoumat člověka v jeho kultuře a společnosti. Kulturu i společnost však pokládá za historický výtvar jisté lidské skupiny a snaží se je tudíž nejen popsat, ale také pochopit pokud možno tak, jak ji chápou členové zkoumané skupiny. Základem antropologického zkoumání je proto terénní výzkum: dlouhodobý pobyt ve zkoumaném prostředí, rozhovory s místními lidmi (pokud možno bez tlumočníka), zúčastněné pozorování, které se snaží vyhnout vlastním předsudkům a pochopit zkoumané prostředí v jeho odlišnosti.

Tuto snahu rozumět a chápat lidi jiných kultur vyvinuli nejprve misionáři, kteří se sice snažili domorodce obrátit na křesťanství a změnit jejich zvyky, potřebovali se však s nimi domluvit a pobývali mezi nimi mnoho let. Na jejich zkušenosti navázali další cestovatelé a badatelé. Přitom dále vyvíjeli metody, které se ukázaly velmi užitečnými i pro zkoumání společností současných, zejména pro studium menšin, okrajových skupin, ale i pro výzkum chování nebo lidských preferencí v současných rozvinutých společnostech vůbec. Dnes se proto používají pro výzkum v oblasti migrace, integrace menšin a přistěhovalců, i pro prevenci různých nebezpečných společenských tendencí, jako je xenofobie, fundamentalismus nebo rasismus.

Etnografie (starší pojem národopis) je společenská věda zkoumající a popisující modely chování, sociální organizaci, zvyky, hudbu a umění v jednotlivých lidských kulturách a společnostech. Termín **etnologie** se někdy chápe jako synonymum, jindy jako označení pro srovnávací vědu. Oba pojmy se dodnes užívají v německé jazykové oblasti, u nás pozvolna převládá označení kulturní a sociální antropologie. Etnografie vznikla z romantického zájmu o „přirozená“, zejména venkovská společenství v Evropě, o malé národy, o lidové umění a literaturu, o folklor. Většinou se etnografové orientují na tradiční společnosti s dochovaným životním stylem z doby před nástupem industriální epochy. V Čechách byly a jsou hlavní oblastí zájmu lidové zvyky, kroje, hudba, pověsti a pohádky. Od poloviny 20. století se však i etnografové zabývají studiem a popisem subkultur různých dílčích společenství v soudobé společnosti, například dělníků, imigrantů nebo školních žáků.

Slovníček pojmů:

Metodologie – teorie metod, souhrn určité vědy, nauka o metodách

Metodika výzkumu – souhrn metod v daném oboru

Metoda – plánovitý postup pro dosažení cíle, způsob zkoumání, uspořádaná činnost

Technika – konkrétní způsob, jakým probíhá sběr dat. Je to tedy to, co vkládá badatel mezi sebe a objekt zájmu.

Výzkum – obecnější způsob zkoumání s vyšším stupněm abstrakce a s vědeckými cíli

Průzkum – zaměřen na vyřešení aktuálního úkolu a bezprostřední aplikaci získaných poznatků

Šetření – výzkum za pomoci matematicko-statistických metod

9.1. VOLBA VÝZKUMU – KVANTITATIVNÍ NEBO KVALITATIVNÍ VÝZKUM

K výzkumu ve všech vědách lze přistupovat v zásadě dvěma způsoby, kvantitativním či kvalitativním. Oba přístupy jsou založeny na jiném paradigmatu. Jím se rozumí jednak specifický pohled na určité jevy, výklad vyjádřený specifickým jazykem, jenž plyne ze specifické metodologie, nebo tuto metodologii zakládá. Tedy paradigma je optika, teorie, jazyk a metoda (Olecká – Ivanová, 2010, s.10).

A / Kvantitativní výzkum

Vychází z pozitivistického paradigmatu. Opírá se o empiricky získaná data (prostřednictvím pozorování) a ověřování. Vědecká fakta jsou neosobní, empiricky určena a rigorózně testována. Výhodou kvantitativních výzkumů je relativně rychlý sběr dat, rychlá analýza, přesná numerická čísla a jistota, že výsledek je nezávislý na výzkumníkovi. Nevýhodou je, že nemusí být zachycena lokální odlišnosti

Kdy kvalitativní výzkum použít?

Kvantitativní výzkum by měl být použit tehdy, jestliže potřebujeme generalizovat naše nálezy na populaci, jestliže s jistotou jsme schopni odhadnout, které proměnné jsou podstatné pro studovaný problém a jestliže jsme schopni pro každou proměnnou navrhnout dostatečně validní operační definici. (Olecká – Ivanová, 2010, s.18).

Techniky sběru dat u kvantitativního výzkumu v etnologii:

STANDARDIZOVANÉ POZOROVÁNÍ

Technika sběru informací, která spočívá v záměrném, cílevědomém a plánovitém sledování smyslově vnímatelných jevů. Pozorovatel se snaží, aby do pozorovatelných jevů nezasahoval, o pozorovaných jevech se vede protokol. Hlavním rysem pozorování je, že sleduje elementární jevy, které jsou přímo dostupné smyslovému vnímání a které nebyly vyvolány zásahem výzkumného pracovníka přímo v průběhu pozorování.

Příprava na pozorování – vypracujeme tabulku s poznámkami o tom, co máme pozorovat a jaké vlastnosti daný jev může mít. Pozorovatel pak jev poznačí i s kódem, který rozliší intenzitu pozorovaného jevu. Při pozorování může dojít ke zkreslení zejména tehdy, vědí-li pozorované osoby o svém pozorování. Mohou se začít chovat nepřírozeně, zaujímat postoje, které pro ně nejsou typické apod. Podle zainteresovanosti a utajení pozorovatele rozeznáváme pozorování – neúčastné skryté; neúčastněně

zjevné; zúčastněné utajené, zúčastněné neutajené. Pozorování je hodné zaznamenat písemně, kresebně, fotograficky, zvukově a nejlépe filmově.

Při vyhodnocování ověřuje informace z literatury. Systematická pozorování by se měla odehrávat při stejné příležitosti. Pozorování jeví se odehrává v přirozeném prostředí, můžeme tedy studovat jevy, o nichž se nemluví.

DOTAZNÍK

Potřebné informace jsou získávány písemně prostřednictvím předtištěných otázek na formuláři. Nedochozí k přímé konfrontaci mezi výzkumníkem a zkoumanými osobami. Tato forma může v respondentovi prohloubit důvěru ve výzkum. Nechává respondentovi čas na odpovědi, což však může přinést i zkreslení, např. když dotazník vyplní někdo jiný. Lze tak získat za poměrně rychlý čas velké množství odpovědí, ovšem často se vrací malé procento rozeslaných dotazníků. Dotazník má být jednoznačný, vyčerpávající. Nesmí být dlouhý a nudit, maximálně 40–50 otázek, což je cca 20 min pro vyplnění. Úvodní formule má předat informaci respondentovi o výzkumu, získat jej pro spolupráci. Otázky nemají vzbuzovat v respondentovi pocit ješitnosti, trapnosti, studu. Nejdůležitější otázky klademe doprostřed, choulostivé na závěr. Otázka proč? je vyloučena. Otázky zjišťující sociodemografické údaje se dávají na konec dotazníku (věk, pohlaví, plat, bydliště apod.), nejprve se kladou obecné otázky a pak zvláštní.

typy dotazníkového šetření:

- osobně rozdávané a sbírané dotazníky
- panelové šetření – některé typy rozdělování a sbírání dotazníků poštou
- ankety – novinová, poštovní, telefonní; neosobní rozdělování dotazníků skupinám osob

typy otázek:

Pro správnou volbu otázek se doporučuje provést předvýzkum.

- otevřené – volba odpovědi je volná
- polozavřená otázka – je ponechána možnost vyjádřit se, případné jiné možnosti odpovědi
- uzavřené otázky – odpověď je určena vybráním alternativy ze seznamu předem definovaných odpovědí

výhody	nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> • ulehčují zpracování • usnadňují pochopení otázky, a tím zvyšují validitu • usnadňují odpověď na nepříjemné otázky • ulehčují rozpomínání • umožňují vyhnout se nepříjemné verbalizaci usnadňují měření intenzity postojů a kvantifikaci 	<ul style="list-style-type: none"> • dochází ke ztrátě části informace • schematizace může neurotizovat respondenta • mohou sugestivně zkreslovat odpověď • častěji vedou ke konfabulaci • jejich příprava bývá dosti náročná

ROZHOVOR / INTERVIEW

Technika sběru informací od zkoumaných osob získaných prostřednictvím záměrně cílených otázek, kladených dotazovanému v rozhovoru tváří v tvář. Důležitý je výběr informátora, který má být objektivní. V případě více osob má být vzorek dostatečný a reprezentativní.

V rozhovoru nesledujeme přímo elementární jevy ale jejich ukazatele. O elementárních jevech se dozvíme pouze zprostředkovaně, ve výpovědi dotazovaného. Výpověď musíme považovat za indikátor. Předmětem vlastního sledování je verbální chování, které bylo vyvoláno aplikací samotné výzkumné techniky – položením otázky. Pro rozhovor je důležitý další rys – potřebné informace jsou získány v sociální interakci. Role jsou vlastně umělé – důležité je získat informace. U tazatele dochází ke stylizaci chování a dotazovaný také často více než v běžném rozhovoru podléhá autocenzuře.

- otázky musí dotazovaná osoba pochopit
- otázky nesmí pochopit v jiném smyslu, než byly položeny

Typy rozhovoru

- 1/ standardizovaný rozhovor = otázky jsou předem dané i chování respondenta, užívá se v případech zkoumání širší populace
- 2/ nestandardizovaný rozhovor (typický pro kvalitativní výzkum) = je stanoven okruh témat, a jednotlivé otázky klade tazatel sám, vždy se jedná o připravený rozhovor, je možnost klást doplňkové otázky
- 3/ polostandardizovaný rozhovor = – některé otázky jsou připraveny, jiné ne
- 4/ hloubkový rozhovor (typický pro kvalitativní výzkum) = užívá se jako nástroj zkoumání motivace jedince, velmi náročně na čas a schopnosti tazatele a jeho připravenost

- 5/ skupinový rozhovor = vedený formou diskuse v rodině nebo ve skupině; je zde vyloučeno respektování anonymity, respondenti reagují na otázky kladené dalšími členy skupiny; ideální je počet do 6 až 10 osob
- 6/ panelové šetření = na předem vybrané skupině se zkoumá vývoj názorů, forma standardizovaného rozhovoru

Konstrukce otázek – v odpovědi musí být určitá validita – indikuje elementární jevy. Problematika sugestivnosti otázky! Již dopředu naznačuje odpověď, než ji respondent řekne sám.

Vedení rozhovoru

Řízený rozhovor = předem vypracované otázky, stručné odpovědi. První otázka má být příjemná, aby nevyvolala pochybnosti o tazateli a často se ani nevyhodnocuje. Jedná se o úvodní formuli. Výzkumník se má přesně držet otázek a nesmí dávat najevo nedůvěru (To se mi nezdá... apod.). Rozhovor má být opět ukončen zdvořilostní frází.

Rámcový rozhovor = vedený rozhovor, necháváme informátora vyprávět, snažíme se udržet okruh otázek, záleží na přípravě, ovzduší nenucenosti, časové náročnosti, klademe doplňující otázky – reagujeme na situaci, možnost konfrontace informátorů.

B / Kvalitativní výzkum

Paradigma kvalitativního výzkumu vychází z interperativních směrů, které si kladou za cíl porozumět sociální realitě. Užívá tzv. chápací metodu, která vychází z předpokladu, že lidské jednání je specifické a je do něj vkládán smysl, bez jehož poznání tomuto jednání neporozumíme. (Olecká – Ivanová, 2010, s. 11). Pro kvalitativní výzkum je typické, že zkoumá zvláštní, jedinečné a neopakovatelné jevy (idiografický přístup).

Kvalitativní výzkum má za cíl porozumět sociální realitě, kterou zkoumáme. Účelem není popis reality, kterou zkoumáme, ale její vysvětlení. Zkoumání jde do hloubky, provádí se delší čas. Výhodou kvalitativního výzkumu je podrobný popis a vhled do zkoumané problematiky, jemný cit pro místní odlišnosti, lze studovat procesy a navrhnout teorie. Nevýhodou je, že výsledek nemusí být zobecnitelný na celou populaci a pro jiné prostředí. Sběr dat je dlouhodobý, výsledek je často ovlivněn osobou výzkumníka, výzkum není hodnotově neutrální.

Kvalitativní výzkum se snaží interpretovat pohledy subjektů na zkoumaný předmět tím, že výzkumník přejímá jejich perspektivu. Využívá se podrobný popis každodenních situací. Jde o porozumění akcím a významům v jejich sociálním kontextu. Při kvalitativním výzkumu se neredukuje počet proměnných ani vztahy mezi nimi, o jejich redukci rozhodují samy zkoumané subjekty. Jsou upřednostňovány otevřené a nestruk-

turované výzkumné plány, analýza vychází z velkého množství informací o malém počtu jedinců. Převažuje zájem o reálné celky, interakce mezi aktéry a individuální osudy. Úkolem kvalitativního výzkumu je vytvoření holistického obrazu zkoumaného předmětu, zachycení toho, jak účastníci procesů situace interpretují a zachycení interpretací těchto interpretací.

Kvalitativní výzkum se může zabývat

- popisem procesů, vztahů, okolností, situací, systémů nebo lidí
- interpretací, explanací a explorací
- verifikací předpokladů, teorií nebo zobecněním
- evaluací a komparací praktik, inovací programů

Teoretické postupy v kvalitativním výzkumu (Olecká – Ivanová, 2010s. 34):

- Etnometodologie (etnografie) – popis životních poměrů a zvyků primitivních národů a jednoduchých společností.
- Fenomenologické pojetí – hluboké porozumění zkoumanému jevu, popis je získán přesným pozorováním toho, jak je vnímán.
- Životní historie – zkoumaná osoba popisuje vlastní životní dráhu.
- Metoda zakotvené teorie – metoda pro vytvoření teorie z existujících dat bez použití předem připravených kritérií, proto, která data mají být vybrána, užíváno ve zdravotnictví.
- Symbolický interakcionalismus – cílem je porozumět komunikačním symbolům.
- Metoda analýzy diskursu – výzkum jazykových forem. Vychází z předpokladu, že jazyk vzniká v procesu sociální interakce a je tedy sociálním fenoménem i procesem.
- Metoda sémantického diferenciálu – kombinace psycholingvistiky, fenomenologie a kognitivní psychologie. Vychází z předpokladu, že jednání lidí je spojeno s emocemi, které jsou v myšlení jedince asociovány s konkrétním pojmem a skutečnostmi, mají tzv. kognitivní význam. Systém využívá k hodnocení hodnotící škály.

Kdy kvalitativní výzkum použít?

Kvantitativní výzkum by měl být použit tehdy, jestliže je po nás důležité porozumět lidem v sociálních situacích; jestliže není důležité, jak jsou jednotlivé jevy rozloženy v populaci; jestliže studujeme problém, o němž nemáme předběžnou spolehlivou znalost; jestliže se jedná o předvýzkum pro kvantitativní výzkum; jestliže studujeme jevy, které vylučují apriorní operacionalizaci.

Techniky sběru dat u kvalitativního výzkumu:

NARATIVNÍ ROZHOVOR / INTERVIEW

Jedná se o tzv. hloubkový či otevřený rozhovor, kdy zkoumaná osoba vypráví svou verzi životního příběhu. Výzkumník musí vybrat takové téma, které v sobě bude mít vyprávěcí apel. Narativní rozhovor je podobný důvěrnému rozhovoru mezi známými či přáteli. Tato forma nese velké nároky na dotazovatele, který musí být empatický a taktní. Má klást jasné a srozumitelné otázky. Před vlastním rozhovorem je vhodné respondentovi předestřít otázky, které respondentu zajímají, a tím jej naladit vstřícně vůči tazateli. Ptát se v momentě, kdy vyprávěč dojde na konec a neví, jak dál. Rozhovor je vhodné zaznamenávat na diktafon, kameru apod. S respondentem je vhodné uzavřít smlouvu o tom, že data budou použita pro vědecké účely, publikování, prezentaci.

NESTANDARDIZOVANÉ POZOROVÁNÍ

Sledujeme objekt zájmu a vedeme si poznámky. Pro záznam je vhodné použít videonahrávky, které lze dodatečně rozebrat. Záznam z pozorování je v podstatě popis pozorovaného jevu včetně našich pocitů z pozorovaného a pozorování.

ANALÝZA OBSAHU

Lze analyzovat obsah dat z pozorování, rozhovoru a textu. V případě analýzy dat, která jsme sami nezískali, musíme pamatovat na to, že se jedná o již sekundární data, která mohou být zkreslena přepisem nebo výzkumníkem samotným, který již vytrídil data na základě svého vidění reality a stanovení důležitosti či nedůležitosti některých jevů. Zde se projevují limity přenosu informace od zkoumané osoby přes dokument k výzkumníkovi.

Vyhodnocování výzkumu = Kategorizace a interpretace dat

Při vyhodnocování dat získaných během rozhovoru či pozorování nejprve přečteme záznam a hledáme pojmy, které označují určité události. V tzv. procesu kódování stanovujeme kategorie neboli třídy pojmů. Při seskupování zaznamenaných pojmů se samy pojmy roztřídí do tříd. Pro každou kategorii stanovíme vlastnosti neboli znaky nebo charakteristiky té které kategorie. Každá vlastnost má dimenzi, kterou můžeme rozložit ve škále. Každá kategorie má obecné vlastnosti a každá vlastnost se mění v rozsahu škály (pěkné – ošklivé, milé – nepřijemné).

Metoda zakotvené teorie – výzkumník hledá v textu výskyt relevantního materiálu. Hlavní je nalézt vztahy, které jsou doloženy pravidelností a kde se jednotlivé kategorie vyskytují společně. Výzkumník tvoří hypotézy během toho, jak se pohybuje v textu.

Hermeneutická analýza – interpretace textu, hlubinné porozumění významu textu. Proces interpretace má podobu kruhu – částem můžeme porozumět jen ve vztahu k celku a celek pochopíme jen ve vztahu k částem. Výzkum je časově náročný. Výzkumník hledá význam slov a hodnotí jejich výběr. Interpretuje nejprve části textu vůči celému textu a pak opačně. Důležité je, že text je potřeba pochopit z jeho vlastního kontextu a ne kontextu výzkumníka.

Kontrolní otázky:

Jaký je rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem?

Jaké techniky jsou nejčastěji využívány v kvantitativním výzkumu?

Jaké techniky jsou nejčastěji využívány v kvalitativním výzkumu?

Kdy je vhodné použít kvantitativní výzkum a kdy kvalitativní výzkum?

9.2. PROJEKT – TERÉNNÍ VÝZKUM

A / Příprava projektu

Formulování vědeckého problému

Abychom správně vyřešili problém, musíme nejprve správně formulovat otázku – problém. Je nutno zjistit, v čem problém tkví. Problémem je otázka – na ni hledáme odpověď. Správná formulace otázky je velmi důležitá vzhledem k tomu, že ovlivňuje další práci s projektem. Otázka má několik funkcí: (Punch, 2008, s. 44)

1. organizuje projekt a dává mu směr a koherenci
2. vymezuje projekt a určuje jeho hranice
3. udržuje zaměření výzkumníka na vlastní cíle projektu
4. poskytuje rámec pro sepsání zprávy o projektu
5. poukazuje na data, která budou pro projekt zapotřebí, propojuje zvláště empirické operace na úrovni konkrétních dat a datových indikátorů s více abstraktními koncepty
6. řídí sběr dat a analýzu dat

Správná formulace otázky by měla pamatovat na tři kritéria, která pomohou s její vhodnou podobou:

1. problém by měl vyjadřovat vztah mezi dvěma nebo více proměnnými. U kvantitativního výzkumu je potřeba dodržet formulaci proměnných typu: Je A ve vztahu k B? U kvalitativního výzkumu se ptáme na jednu proměnnou, další můžeme teprve hledat.
2. problém formulujeme jasně a stručně v tázací větě.
3. problém a jeho vytýčení má obsahovat již možnost empirického ověření.

B / Plánování

Plánování výzkumu je možné po **sestavení výzkumného problému a výzkumných otázek**. Příprava projektu by měla zohlednit odpovědi na otázky:

- A) Co budeme zkoumat – cíle, úkoly, formulace hypotéz
- B) Kde budeme výzkum provádět – jaké území, jak velká populace či jednotlivec
- C) Kdy budeme výzkum provádět – časový interval výzkumu
- D) Jak budeme výzkum provádět – jaké metody a techniky použijeme, jaké zvolíme kontrolní mechanismy
- E) Kdo se bude podílet na výzkumu – lidské zdroje, seznam spolupracovníků a jaké formy spolupráce budou mít
- F) Proč je téma důležité – upřesnit účel výzkumu
- G) Rozpočet výzkumu – jaké budeme potřebovat finance

Cíl výzkumu – stanovení konkrétních cílů výzkumu. Čeho chceme dosáhnout a co chceme zjistit. Platí, že obecně formulované cíle kladou vysoké nároky na přípravu a organizaci výzkumu a menší naděje na úspěch. Je třeba pamatovat na to, kolik máme času, kolik osob je v týmu a jaké máme finanční možnosti. Je vhodné cíle konzultovat s dalšími odborníky. Cíle lze rozdělit do čtyř skupin:

- Orientační –
- Deskriptivní –
- Exploatační –
- Sociotechnické –

Ke každému cíli náleží **hypotéza** neboli předpokládaná odpověď na stanovaný problém. Hypotéza je formulována ve větě oznamovací a uvádí do vztahů proměnné, které jsou již měřitelné. Hypotézy se dělí na výchozí (hlavní) a pracovní (vedlejší). Stanovení hypotéz je nástrojem k ověření toho, zda je výzkum možné provést. Obsahují informace usnadňující rozhodnutí o použití výzkumných technik a pro odhad rozsahu výzkumu. O tom, jaké hledisko budeme zkoumat, můžeme rozhodnou až na základě dosavadních poznatků. Sám terénní výzkum nemůže nic víc, než jen shromáždit fakta, která byla vybrána na základě zobecněných předchozích poznatků, tedy na základě teorie, a pomocí těchto faktorů vyvrátit nebo potvrdit platnost hypotéz, které teorie zformovala. Pracovní hypotéza je vlastně předpovědi výsledku výzkumu, ke kterému by došel, kdyby hypotéza platila. Výrok pracovní hypotézy určuje, jaké informace budeme shromažďovat a jak s nimi budeme zacházet při vyhodnocování. Stanovení hypotézy je důležité také proto, abychom se vyhnuli shromažďování zbytečných a nadměrných informací, které třeba ani nebudou využity.

Operacionalizace slouží k tomu, aby každý výzkumník, který by chtěl výzkum opakovat a bude chtít srovnávat naše a jeho výsledky, mohl výsledky interpretovat shodným postupem jako my. Musíme teda popsat, jakým způsobem budeme hypotézy potvrzovat či vyvracet. Jedná se o tzv. desagregaci tedy rozklad pojmů na nižší a nižší komponenty (indikátory) a znaky (stavy). Zde se používají tzv. indikátory, v sociální oblasti se jedná o znaky, které umožní kvantitativně a exaktně porovnat stav jedné společnosti s druhou, např. životní úroveň, kriminalita, průměrný plat, průměrný počet dětí v rodinách apod. (Olecká – Ivanová, 2010, s.21)

Volba techniky terénního sběru

Volba techniky terénního sběru dat je důležitým rozhodnutím každého výzkumníka. Důležitým momentem je charakter výzkumné akce – aplikovaný výzkum, jednorázová sonda, dlouhodobý etapový výzkum atd. Charakter zkoumaných jevů – obsah zkoumaného jevu rozhoduje o metodě výzkumu:

jevy dostupné přímému pozorovateli
jevy sledovatelné jen nepřímo

jevy přirozené
jevy vyvolané k výzkumným účelům

jevy s relativně pomalou dynamikou
jevy rychle proměnné

jevy vázané na jedince
jevy vázané na strukturu

jevy vázané na člověka
jevy vázané na jeho výtvoř

technika	typ sledování	oblast reality
rozhovor	nepřímé	spíše společenské vědomí
dotazník	–”–	–”–
pozorování	přímé	spíše společenské bytí
studium dokum.	nepřímé	–”–

C / Plnění projektu

- 1/ teoretický rozbor problematiky – archivní průzkum, literární průzkum
- 2/ terénní sběr informací

D/ Vyhodnocení výzkumu

- 1/ vyhodnocování dat
- 2/ interpretace dat
- 3/ prezentace

4/ publikace výsledků

5/ ekonomické vyhodnocení výzkumu

6/ závěrečná nebo průběžná zpráva z výzkumu pro dodavatele finančního zabezpečení výzkumu (agenturu, zřizovatele apod.)

Kontrolní otázky:

K čemu slouží hypotéza?

Jak má být formulován výzkumný problém?

Jak mají znít výzkumné otázky?

Jaké otázky si máme klást při přípravě výzkumu?